

DIGITĀLAIS TAISNĪGUMS: KRIMINĀLLIETAS IZTIESĀŠANA VIDEOKONFERENCES REŽĪMĀ

DIGITAL JUSTICE: CONDUCTING CRIMINAL TRIALS BY VIDEOCONFERENCE

Ērika Gribonika, *Mg. iur.*

Latvijas Universitātes Juridiskās fakultātes doktorante

Summary

The article is structured as an interdisciplinary, descriptive study. The doctrinal approach is used to examine the national criminal procedural framework and the principles underlying the case law of the European Court of Human Rights on remote criminal proceedings. Simultaneously, videoconferencing in criminal trials is examined through a sociological lens, using available secondary data. The author seeks to answer a descriptive question, i.e., how do remote criminal proceedings affect the right to a fair trial and perceived procedural fairness?

Atslēgvārdi: krimināllietas iztiesāšana, tehnisko līdzekļu izmantošana, videokonference, tiesības uz taisnīgu tiesu, uztvertais procesuālais taisnīgums

Keywords: criminal court proceedings, usage of technical means, videoconferencing, right to a fair trial, perceived procedural fairness

Ievads

Attālināta lietas iztiesāšana, ar to saprotot tiesas sēdi, kurā viens, vairāki vai visi dalībnieki ir saistīti ar videokonferences sistēmu palīdzību, nav jauns fenomens. Taču pakāpeniskā videokonferenču ienākšana strauju lēcienu piedzīvoja Covid-19 pandēmijas sākumā,¹ līdzī nesot izaicinājumus un pārratus, kuri nereti atspoguļojās ziņu virsrakstos.²

Attālinātās iztiesāšanas priekšrocības norāda uz tās iesakņošanas un paliekošo nozīmi arī turpmāk. Tomēr tehnoloģisku risinājumu plaša izmantošana stingri reglamentētajā un ceremoniālajā krimināllietas iztiesāšanā rada bažas par to ietekmi uz tiesību uz taisnīgu tiesu garantijām.³ Tādējādi rakstā aplūkots deskriptīvs jautājums – kāda ir attālinātās iztiesāšanas ietekme uz tiesībām uz taisnīgu tiesu un uztverto procesuālo taisnīgumu.

¹ Jones R. Reporting the Courts. Oxon: Routledge, 2025, pp. 119–120.

² Peristeridou C., Vocht D. de. I'm not a cat! Remote criminal justice and a human-centred approach to the legitimacy of the trial. Maastricht Journal of European and Comparative Law, 2023, 30(2), p. 97.

³ Peristeridou C., Vocht D. de. 2023, pp. 97–98.

Raksts veidots kā starpdisciplinārs pētījums. Doktrinārās metodes ietvaros ieski-
cēts nacionālais kriminālprocesuālais regulējums un apskatīti Eiropas Cilvēktiesību
tiesas (turpmāk – ECT) judikatūrā nostiprinātie principi. Vienlaikus pētāmais
jautājums vērtēts caur socioloģisko prizmu, izmantojot pieejamos sekundāros
datus.

1. Nacionālais kriminālprocesuālais regulējums

Kriminālprocesa likumā⁴ (turpmāk – KPL) attālinātu iztiesāšanu regulējošais
ietvars ir pieticīgs. Latvijas Republikas tiesībsargs jau 2015. gadā norādīja uz nepie-
ciešamību pilnveidot tostarp KPL, uzsverot, ka trūkst skaidras videokonferences
definīcijas un konkrētu priekšnoteikumu tās rīkošanai.⁵

Šobrīd lietu var iztiesāt attālināti, ja to prasa kriminālprocesa intereses
(KPL 140. pants), ievērojot, ka procesam jānotiek pēc iespējas ātri un efektīvi
(KPL 382. pants). Kā vienīgās kvalitātes prasības izvirzītas redzamība un dzirda-
mība (KPL 140. panta otrā daļa). Attālinātai dalībai nepieciešama tikai ierīce ar
videokameru, mikrofonu un interneta pieslēgumu.⁶

Attālinātā iztiesāšanā kopā ar lietas dalībnieku jāpiedalās procesa virzītāja
pilnvarotai personai (KPL 140. panta otrā *prim* daļa). Savukārt patstāvīgai dalī-
bai jānodrošina iespēja procesa virzītājam pārliecināties par personas identitāti
(KPL 140. panta septītā *prim* daļa). Minēto kārtību likumdevējs iecerējis attiecināt
tostarp uz gadījumiem, kad Latvijas Republikas pilsonis vai nepilsonis iztiesāšanā
piedalās ārpus valsts teritorijas (KPL septītā *prim* divi daļa),⁷ kam iebildis Senāts,
norādot uz nepieciešamību piemērot speciālās KPL C daļas normas.⁸

Videokonferences sistēmas šobrīd tiek izmantotas plaši. Pēdējo četru gadu laikā
attālināti notikušas 7494 tiesas sēdes.⁹ Turklāt attālināto tiesas sēžu skaits 2024. gadā
(2611 sēdes), salīdzinot ar 2021. gadu (1189 sēdes), ir dubultojies, kas norāda uz to
paliekošo un strauji augošo nozīmi.

⁴ Kriminālprocesa likums: LV likums. Pieņemts 21.04.2005. [02.03.2025. red.]

⁵ Tiesību uz taisnīgu tiesu nodrošināšana tiesas sēdēs, izmantojot videokonferenci. Latvijas Republikas
tiesībsargs. Rīga, 2015, 6. lpp. Pieejams: [https://www.tiesibsargs.lv/wp-content/uploads/migrate_2022/
content/legacy/Zinojums_Videokonferences_17062015.pdf](https://www.tiesibsargs.lv/wp-content/uploads/migrate_2022/content/legacy/Zinojums_Videokonferences_17062015.pdf) [aplūkots 10.03.2025.]

⁶ Likumprojekta “Grozījumi Kriminālprocesa likumā” papildinātā anotācija. Pieejams: [https://likumi.
lv/wwraksti/LIKUMI/PAPILDINATAS_ANOTACIJAS/TM_PAPILD_ANOT_427_LP13_15062020.
DOCX](https://likumi.lv/wwraksti/LIKUMI/PAPILDINATAS_ANOTACIJAS/TM_PAPILD_ANOT_427_LP13_15062020.DOCX) [aplūkots 17.03.2025.]

⁷ Likumprojekta “Grozījumi Kriminālprocesa likumā” anotācija. Pieejama: [https://titania.saeima.lv/
LIVS14/SaeimaLIVS14.nsf/0/4DAA5D3E8B9B65A0C2258AB50028D06F?OpenDocument](https://titania.saeima.lv/LIVS14/SaeimaLIVS14.nsf/0/4DAA5D3E8B9B65A0C2258AB50028D06F?OpenDocument) [aplūkots
17.03.2025.]

⁸ Krimināllietu departaments: Par Kriminālprocesa likuma 140. panta 7.¹ daļas interpretāciju. Augstākās
Tiesas Biļetens, 2021, Nr. 23, 81.–83. lpp.

⁹ Videokonferenču režīmā notikušo tiesas sēžu skaits krimināllietās 2021–2024. Tiesu administrācijas
dati [nav publicēts].

2. Tiesības uz taisnīgu tiesu

2.1. Eiropas Cilvēktiesību tiesas prizma

Videokonferenču izmantošanas pieļaujamību ECT pamatā skata Eiropas Cilvēktiesību konvencijas¹⁰ (turpmāk – ECK) 6. panta kontekstā, uzsvāru veltot personas, kurai ir tiesības uz aizstāvību, tiesībām.¹¹ Vispārīgi atzīts, ka aizstāvamajam jānodrošina iespēja piedalīties iztiesāšanā pirmās instances tiesā klātienē, taču dažos gadījumos attālinātu iztiesāšanu var atzīt pat par dalības efektivitāti veicinošu.¹² Nopratināšana videokonferences režīmā var būt piemērota, lai ātri uzklautu personu tiesā, ja tā atrodas ārpus valsts teritorijas un tiesiskās palīdzības lūguma izpilde kavējas, persona atsakās no dalības klātienē un process kopumā ir ilgs, radot bažas par saprātīgu termiņu ievērošanu.¹³ Turklāt gadījumā, ja tiesa ir veikusi no tās saprātīgi sagaidāmos pasākumus, lai nodrošinātu personas nopratināšanu klātienē,¹⁴ kā arī visas iztiesāšanas gaitā efektīvi nodrošinātas tās tiesības uz aizstāvību, ECK 6. panta pārkāpums neveidosies.¹⁵

Galvenos principus, tostarp attiecībā uz lietas izskatīšanu pirmajā instancē,¹⁶ ECT formulējusi lietā “Marcello Viola pret Itāliju”¹⁷, norādot, ka videokonferences izmantošana pati par sevi nav pretrunā ECK. Attālinātai iztiesāšanai jābūt leģītimam mērķim, un pierādījumu iesniegšanas un pārbaudes kārtībai jābūt saderīgai ar ECK 6. panta prasībām.¹⁸ Par leģītimu mērķi atzīta ne vien Covid-19 izplatības mazināšana,¹⁹ bet arī “saprātīga termiņa” prasības ievērošana, kad aizstāvamā pārvietošana procesa norisi ievērojami paildzinātu.²⁰ Arī traucēšanas, jaunu nodarījumu izdarīšanas riska novēršana, kā arī liecinieku un cietušo aizsardzība atzītas par leģītiem mērķiem attālinātai iztiesāšanai.²¹

Lietā “Grigoryevskikh pret Krieviju”²² ECT papildinājusi, ka jānodrošina arī atbilstošas procesuālās garantijas, jo sevišķi – efektīva un konfidenciāla saziņa ar advokātu, iespēja sekot līdzi tiesvedībai un tikt uzklautam bez tehniskiem šķēršļiem.²³

¹⁰ Cilvēka tiesību un pamatbrīvību konvencija. Parakstīta Romā 04.11.1950. [18.03.2025. red.]

¹¹ McKay C. The Pixelated Prisoner: Prison Video Links, Court “Appearance” and the Justice Matrix. 2018, p. 14.

¹² ECT 02.11.2010. spriedums lietā “Sakhnovskiy pret Krieviju” (iesnieguma Nr. 21272/03), para 96.

¹³ ECT 02.10.2018. spriedums lietā “Bivolaru pret Rumāniju” (Nr. 2) (iesnieguma Nr. 66580/12), para 138–139.

¹⁴ Ibid., para 141–142.

¹⁵ Ibid., para 143.

¹⁶ ECT 27.11.2007. spriedums lietā “Asciutto pret Itāliju” (iesnieguma Nr. 35795/02), para 62–72.

¹⁷ ECT 05.10.2006. spriedums lietā “Marcello Viola pret Itāliju” (iesnieguma Nr. 45106/04).

¹⁸ Ibid., para 67.

¹⁹ ECT 28.11.2023. spriedums lietā “Alppi pret Somiju” (iesnieguma Nr. 15736/22), para 21–22.

²⁰ ECT 05.10.2006. spriedums lietā “Marcello Viola pret Itāliju” (iesnieguma Nr. 45106/04), para 72.

²¹ Ibid., para 72.

²² ECT 09.04.2009. spriedums lietā “Grigoryevskikh pret Krieviju” (iesnieguma Nr. 22/03), para 83.

²³ Ibid., para 83.

Slikta akustika un skaņas traucējumi var nonākt pretrunā tiesībām efektīvi piedalīties kriminālprocesā,²⁴ potenciāli pārkāpjot ECK 6. pantu.²⁵ Arī tiesības sazināties ar advokātu, nedzirdot trešajai personai, veido daļu no taisnīgas tiesas pamatprasībām. Sniegtā juridiskā palīdzība lielā mērā zaudētu lietderību, ja tiktu liegta konfidenciala apspriede un norādījumu saņemšana bez uzraudzības.²⁶

Tiesību uz aizstāvību nodrošināšanai, kad lietu izskata attālināti, ECT pievērsusies īpaši,²⁷ tomēr līdztekus skaidrots, ka piekļuvei aizstāvim var noteikt ierobežojumus.²⁸ Rezultātā, lai arī ECT vairākās lietās atzinusi, ka aizstāvamajam, kurš iztiesāšanās piedalās attālināti, nepieciešams nodrošināt advokāta palīdzību,²⁹ pārkāpums neveidosies, ja pastāvēs iespēja konfidenciali apspriesties tikai pirms tiesas sēdes, taču ne iztiesāšanas laikā. Pārkāpums neveidosies arī tad, ja personai ir vairāki aizstāvji un pastāv iespēja vienam atrasties vienuviet ar aizstāvamo.³⁰ Tomēr nevar izslēgt, ka aizstāvība tik un tā būtu efektīvāka, ja aizstāvamais atrastos tiesas zālē blakus aizstāvim.³¹ Bez tam atrašanās dažādās telpās var būt satraucoša ne vien aizstāvamajam, bet arī advokātam, tādējādi ietekmējot aizstāvības kvalitāti.³²

Procesa virzītājam pietiekami jāpamato lēmums lietu iztiesāt, aizstāvamajam piedaloties attālināti.³³ Lai arī personai ir tiesības atteikties no ECK 6. panta garantijām,³⁴ pamatošanas pienākums izpildāms arī gadījumā, kad aizskartas var tikt citu personu tiesības. Attālināta iztiesāšana var radīt sarežģījumus atklātuma nodrošināšanai. ECT praksē atzīts, ka publiskums būs ievērots, ja sabiedrība varēs iegūt informāciju par iztiesāšanas laiku, vietu un ja šī vieta būs viegli pieejama. Tādējādi, rīkojot tiesas sēdi pilnībā attālināti vai ierobežojot klausītāju klātbūtni, kad atsevišķi lietas dalībnieki piedalās attālināti, veicami kompensējoši pasākumi informācijas un iztiesāšanas norises pieejamībai.³⁵

Būtiski, ka ECT noteic tikai minimālo garantiju sliekšni un ECK 6. panta pārkāpumus vērtē, skatot visu procesu kopumā.³⁶ Tādējādi, ja atzīta atbilstība ECK, nav izslēgts, ka atsevišķas garantijas ir pārkāptas un pastāv iespēja nacionālo pamattiesību aizsardzības līmeni celt augstāk.

²⁴ ECT 18.12.2018. spriedums lietā "Murtazaliyeva pret Krieviju" (iesnieguma Nr. 36658/05), para 91.

²⁵ ECT 23.02.1994. sprieduma lietā "Stanford pret Apvienoto Karalisti" (iesnieguma Nr. 16757/90), para 26, 29.

²⁶ ECT 02.11.2010. spriedums lietā "Sakhnovskiy pret Krieviju" (iesnieguma Nr. 21272/03), para 97, 102, 104.

²⁷ ECT 09.04.2009. spriedums lietā "Grigoryevskikh pret Krieviju" (iesnieguma Nr. 22/03), para 92.

²⁸ ECT 05.10.2006. spriedums lietā "Marcello Viola pret Itāliju" (iesnieguma Nr. 45106/04), para 61–62.

²⁹ Sk., piem., ECT 31.01.2012. spriedums lietā "Slashchev pret Krieviju" (iesnieguma Nr. 24996/05), para 57–58.

³⁰ ECT 09.11.2006. lēmums lietā "Golubev pret Krieviju" (iesnieguma Nr. 26260/02).

³¹ Quattrocchio S. Fair Trial, Fair Judge: A Constitutional Framework for Digital Criminal Justice. In: The Oxford Handbook of Digital Constitutionalism. Ed. by G. De Gregorio, O. Pollicino, P. Valcke. Oxford Academic, 2024. Pieejams: <https://doi.org/10.1093/oxfordhdb/9780198877820.013.23> [aplūkots 09.03.2025.]

³² Sourdin T., Meredith J., Li B. Digital Technology and Justice. Routledge, 2020, pp. 44–46.

³³ ECT 27.06.2017. spriedums lietā "Medvedev pret Krieviju" (iesnieguma Nr. 5217/06), para 30.

³⁴ ECT 08.06.2021. spriedums lietā "Dijkhuizen pret Nīderlandi" (iesnieguma Nr. 61591/16), para 58.

³⁵ ECT 29.11.2007. spriedums lietā "Hummatov pret Azerbaidžānu" (iesnieguma Nr. 9852/03, 13413/04), para 144.

³⁶ ECT 13.09.2016. spriedums lietā "Ibrahim un citi pret Apvienoto Karalisti" (iesniegums Nr. 50541/08, 50571/08, 50573/08, 40351/09), para 250.

2.2. Attālinātas lietas iztiesāšanas ieguvumi un izaicinājumi

Videokonferenču izmantošana iztiesāšanā pamatā balstās ekonomijas, efektivitātes un tiesu pieejamības paplašināšanas apsvērumos.³⁷ Tomēr attālinātu iztiesāšanu var uzskatīt par efektīvu un ekonomisku tikai tad, ja veikti atbilstoši ieguldījumi tehniskajos risinājumos, kas izslēdz kavēšanos vai iztiesāšanas pārtraukumus tehnisku kļūmju dēļ. Turklāt, teknikai novecojot un tehnoloģijām attīstoties, ieguldījumi un tehniskais atbalsts ir nepieciešami pastāvīgi.³⁸ Minētais iezīmē, ka videokonferences sistēmu izmantošanai ir arī saistītie trūkumi. Bez tam, aplūkojot ieguvumus kvantitatīvi, netiek ņemta vērā krimināltiesību kā uz cilvēku orientētas sistēmas sarežģītība.³⁹

Attālinātas iztiesāšanas izaicinājumi pamatā saistāmi ar grūtībām nodrošināt pilnvērtīgu personas dalību iztiesāšanā, konfidencialitātes un privātuma jautājumiem. Īpaši var tikt skartas noteiktas sabiedrības grupas – personas ar invaliditāti, kognitīviem traucējumiem, zemu digitālo prasmju līmeni, personas, kurām nepieciešama pārstāvja vai tulka palīdzība.⁴⁰ Rezultātā šīm personām tehnisko līdzekļu izmantošana var mazināt piekļuvi tiesai.⁴¹

Konfidencialitāti attālināta iztiesāšana var aizskart dažādi. Tā negatīvi ietekmē atšķirīgās vietās esošo advokāta un klienta komunikāciju. It sevišķi, ja palīdzība sniedzama ieslodzījuma vietā esošai personai un iespēja satikties vai atrasties vienuviet lietas izskatīšanas laikā ir ierobežota. Advokāta saziņu ar aizstāvamo, izmantojot videokonferenci, aizēno sarunas ierakstīšanas un noklausīšanās risks.⁴² Ar to jārēķinās, izskatot attālināti arī lietu slēgtā tiesas sēdē. Bez saskaņošanas var veikt sēdes ierakstu un telpā var atrasties personas, kurām tiesas sēžu zālē ieeja būtu liegta.⁴³

Vienlīdz izaicinoša var izrādīties arī atklātuma nodrošināšana.⁴⁴ Tiesu administrācija skaidro: lai varētu klausīties attālināti notiekošu tiesas sēdi, jāvērsas konkrētajā tiesā, nosūtot uz oficiālo e-pasta adresi elektroniski parakstītu iesniegumu, kuru nodod atbilstošajam tiesas sastāvam tālākajām darbībām un pieslēgšanās saites nosūtīšanai.⁴⁵ Vismaz atsevišķos gadījumos šāda kārtība var izrādīties neefektīva un nenodrošināt pieeju nedz informācijai par sēdi, nedz tās norisei.⁴⁶ Turklāt, pat ja lietas dalībnieki piedalās attālināti, lai neizslēgtu tādu klausītāju potenciālu klātbūtni, kuriem trūkst digitālo prasmju, pieejas nepieciešamajām ierīcēm un internetam, svarīgi saglabāt iespēju sēdi vērot klātienē.⁴⁷

³⁷ Gélinas F. Continuity and Technological Change in Justice Delivery. In: eAccess to Justice. Ed. by K. Benyekhlef, J. Bailey, J. Burkell, F. Gélinas. Ottawa: University of Ottawa Press, 2016, p. 255.

³⁸ Jones R. 2025, pp. 119–122.

³⁹ McKay C. 2018, p. 153.

⁴⁰ Creutzfeldt N., Kyprianides A., Bradford B., Jackson J. Access to justice, digitalisation, and vulnerability: exploring trust in justice. Bristol: Bristol University Press, 2024, p. 30; Sourdin T., Meredith J., Li B. 2020, pp. 44–46.

⁴¹ Ibid., pp. 32–33.

⁴² McKay C. 2018, p. 116.

⁴³ Sourdin T., Meredith J., Li B. 2020, pp. 44–46.

⁴⁴ Ryan F. Online Justice. In: Digital Lawyering: Technology and Legal Practice in the 21st Century. Ed. by E. Jones, F. Ryan, A. Thanaraj, T. Wong. London: Routledge, 2021, p. 296; McKay C. 2018, p. 168.

⁴⁵ Videokonferenču režīmā notikušo tiesas sēžu skaits krimināllietās 2021–2024. Tiesu administrācijas dati [nav publicēts].

⁴⁶ Ryan F. 2021, pp. 296–297.

⁴⁷ McKay C. 2018, pp. 164–165.

Tiešuma principa kontekstā uzsvērts: lai arī mijiedarbība videokonferences režīmā ir tuva klātienē komunikācijai, attēli ir divdimensionāli, acu kontakts veidojas un neverbālā komunikācija notiek caur fiksētu kameru, un rezultātā zināma informācija zūd. Turklāt tehnisko ierīču dēļ var kavēties dalībnieku reakcija un tikt vilcināta uztvere. Tas ietekmē uzticības un empātijas veidošanos,⁴⁸ ko apstiprinājis pētījums par lēmumiem patvēruma piešķiršanai. Novērots, ka, izmantojot videokonferences sistēmas, rodas dehumanizācijas risks. Konstatēts, ka klātienē uzklaušītās personas gandrīz divreiz biežāk iegūst patvērumu iepretim personām, kuru uzklaušīšana noris attālināti.⁴⁹ Savukārt uzticība ir galvenais mehānisms, kas motivē personu aktīvi sadarboties ar citām personām, tostarp kriminālprocesu veicošajām amatpersonām.⁵⁰ Papildus tam priekšstatu par personas uzticamību var mazināt arī satraukums kameras klātbūtnes dēļ un iekārtu radītas augstākas balss frekvences.⁵¹

Minētais gan nav tieša veidā attiecināms uz patiesības noskaidrošanu, jo līdz šim nav iegūti pārliecinoši dati tam, ka, vērojot uzvedību, varētu noteikt, vai persona melo.⁵² Taču personas fiziska klātbūtne cita starpā var veicināt apstākļu novērtēšanu, jo noteiktos gadījumos personas fiziskās īpašības liecina par to, vai tā spēja izdarīt inkriminētās darbības.⁵³

Tiešuma princips nodrošina iespēju komunicēt klātienē mutiski. Mutiskuma princips attiecas uz fiziski klātesošas personas “dzīvu balsi”, t. i., *viva voce* (latīņu val.), kas tiek uzskatīta par tuvāku personas iekšējās domas izpausmei. Runātāja pausto domu uztveršana un saprašana aptver kā verbālās, tā arī neverbālās komunikācijas nianses. Taču, izskatot lietu attālināti, tiek ierobežota tieša un spontāna runa, zināmā mērā zūdot iztiesāšanas autentiskumam.⁵⁴

Nevainīguma prezumpcijas aizskaršanas risks pastāv, lietas iztiesāšanā attālināti piedaloties ieslodzījuma vietā esošai personai. Tehnisko līdzekļu radītas telpiskās, ķermeniskās un vizuālās robežas var radīt aizspriedumus pret šo personu un tās vainu.⁵⁵

Attālinātas iztiesāšanas kvalitāte lielā mērā ir atkarīga no izmantotajiem tehniskajiem līdzekļiem. Slikts savienojums, attēla vai skaņas traucējumi, kā arī tehniskā atbalsta trūkums var kavēt vai pilnībā liegt iztiesāšanas norisi plānotajā laikā.⁵⁶ Turklāt ne visiem var būt piekļuve piemērotām tehniskajām ierīcēm vai prasmes ar tām rīkoties.⁵⁷ Taču tehniskajiem standartiem ir būtiska nozīme, lai mazinātu plaisu starp atrašanos klātienē un piedalīšanos attālināti.⁵⁸ Iespēja uztvert dažādus komunikācijas aspektus sašaurinās, pasliktinoties audio un video kvalitātei. Tādējādi

⁴⁸ Sourdin T., Meredith J., Li B. 2020, pp. 44–46.

⁴⁹ Ibid., pp. 48–49.

⁵⁰ Creutzfeldt N., Kyprianides A., Bradford B., Jackson J. 2024, p. 44; Sourdin T., Meredith J., Li B. 2020, pp. 44–46.

⁵¹ Sourdin T., Meredith J., Li B. 2020, pp. 48–49.

⁵² Lederer F. I. Technology-augmented and virtual courts and courtrooms. In: The Routledge Handbook of Technology, Crime and Justice. Ed. by M. McGuire, T. J. Holt. London: Routledge, 2017, p. 528.

⁵³ McKay C. 2018, p. 106.

⁵⁴ Ibid., pp. 90–91.

⁵⁵ Ibid., p. 169.

⁵⁶ Ryan F. 2021, pp. 292–293.

⁵⁷ Ibid., pp. 293–294; Sourdin T., Meredith J., Li B. 2020, pp. 44–46.

⁵⁸ Quattrocchio S. 2024.

personai, kas tiesas sēdē piedalās, izmantojot sliktākas kvalitātes tehniskās ierīces, būs sarežģītāk iegūt citu lietas dalībnieku un tiesas uzticību.⁵⁹

Izmantojot trešajām personām piederošas videokonferenču sistēmas, t. i., *Zoom*, *Cisco Webex*, *Microsoft Teams* u. c., īpaša uzmanība pievēršama datu drošībai, kas jālidzsvaro ar to lietošanas ērtumu. Austrijā, Zviedrijā, Vācijā un Šveicē drošības apsvērumu dēļ tiek izmantotas tiesu serveros esošas sistēmas.⁶⁰

Minētos izaicinājumus iespējams pārvaldīt, pilnveidojot tiesisko ietvaru un tehniskos risinājumus. Vērtējams, kādos gadījumos attālināta iztiesāšana ir pieļaujama un kādi priekšnoteikumi ievērojami tās organizēšanai. Pārdomājams, vai šobrīd sabiedrībai nodrošināta atbilstoša piekļuve informācijai un pašai iztiesāšanai, kā arī vai redzamība un dzirdamība ir pietiekami konkrētas prasības dalībai attālinātā iztiesāšanā. Tāpat analizējams, vai tehniskie risinājumi ir vienlīdz lietotājam draudzīgi un droši.⁶¹

3. Uztvertais procesuālais taisnīgums

Procesa iezīmes, kurām lietas dalībnieki un sabiedrība pievērš uzmanību, ne vienmēr sakrīt ar tām garantijām, kuras pierasts uzsvērt juridiskajā literatūrā.⁶² Sabiedrības izpratne par procesa godīgumu un taisnīgumu saistīta ar uztverto procesuālo taisnīgumu.⁶³ Uztverto procesuālo taisnīgumu veido divas plašas dimensijas: 1) lēmumu pieņemšanas kvalitāte (t. i., neitralitāte, objektivitāte, tiesību normu piemērošanas konsekvence); 2) amatpersonu izturēšanās kvalitāte (t. i., pieklājība, cieņa, personas tiesību respektēšana).⁶⁴ Būtiska ir procesa plašākā sociālā nozīme, tā ietekme uz personas identitāti un piederības izjūtu.⁶⁵ Subjektīvais iespaids par procesa taisnīgumu ietekmē to, kā personas uztver attiecīgo institūciju un kā rīkojas saistībā ar to. Tāpēc ir svarīgi izprast un nodrošināt uztverto procesuālo taisnīgumu veidojošos aspektus.⁶⁶ Savukārt attālināta iztiesāšana ietekmē abas uztvertā procesuālo taisnīguma dimensijas un maina personas pieredzi tiesā.⁶⁷

Cilvēks vidi uztver ar visu ķermeni – visu sensoro sistēmu un to veidojošajām maņām. Savukārt tehniskās ierīces sašaurina sensoro pieredzi, ekrānam ierāmējot, fokusējot redzi, liedzot dabisko perifēro redzi. Rezultātā persona kļūst par skatītāju,

⁵⁹ Sourdin T., Meredith J., Li B. 2020, pp. 44–46.

⁶⁰ Sanders A. Video-Hearings in Europe Before, During and After the COVID-19 Pandemic. *International Journal for Court Administration*, 2020, 12(2), p. 17; Sk. arī Quattrocchio S. 2024.

⁶¹ Creutzfeldt N., Kyprianides A., Bradford B., Jackson J. 2024, p. 30; Sanders A. 2020, p. 4.

⁶² Waldron J. The Rule of Law and the Importance of Procedure. *NYU School of Law, Public Law Research Paper No. 10–73*, 2010, p. 1. Pieejams: https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=1688491 [aplūkots 19.03.2025.]

⁶³ Tyler T. R., Lind E. A. A Relational Model of Authority in Groups. *Advances in Experimental Social Psychology*, 1992, 25, p. 121.

⁶⁴ Tyler T. R. *Psychology and the design of legal institutions*. Nijmegen: Wolf Legal Publishers, 2007, pp. 40–43.

⁶⁵ Tyler T. R., Goff P. A., MacCount R. J. The Impact of Psychological Science on Policing in the United States: Procedural Justice, Legitimacy, and Effective Law Enforcement. *Psychological Science in the Public Interest*, 2015, 16(3), p. 78.

⁶⁶ Creutzfeldt N., Kyprianides A., Bradford B., Jackson J. 2024, p. 43.

⁶⁷ Peristeridou C., Vocht D. de. 2023, pp. 98–99.

distancējas, atsvešinās, tiek izolēta un mazinās spēja just empātiju. Attālināti pieslēgušās personas nepārredz visu tiesas sēdes telpu, neredz visus dalībniekus un nejūt atmosfēru telpā.⁶⁸ Turklāt pati tiesas sēžu zāle kā vieta, kas radīta noteiktās tradīcijās, veido autoritāti, konstruē izpratni par procesa nozīmīgumu un nosaka lietas dalībnieku savstarpējās saskarsmes veidu.⁶⁹ Personai atrodoties ieslodzījuma vietā, mājās vai citviet, attiecīgā pieredze nerodas.

Digitalā vidē starppersonu saziņa ir kognitīvi sarežģītāka neverbālo signālu (ķermeņa stājas, roku kustību, acu kontakta u. c.) trūkuma dēļ.⁷⁰ Neverbālas ķermeņa kustības ir personas iekšējo procesu redzama izpausme un ir būtiska uzticības veidošanā un izturēšanās novērtēšanā.⁷¹ Sarežģītu uzdevumu veikšanai nepieciešama niansētāka komunikācija, ko grūtāk panākt tiešsaistes vidē. Tāpēc iztiesāšanā personas jūtas mazāk "redzamas" tiesai, distancētākas un izjūt pārliecību, ka iespēja radīt labu iespaidu ir zema,⁷² jo procesā izjūt sevi nevis kā dalībnieku, bet kā "seju ekrānā".⁷³ Zūd sajūta par spēju ietekmēt procesa norisi, kā arī spēja saprast un sekot līdzi iztiesāšanai. Fiziska klātbūtne tiesā ļauj personai paust savu unikalitāti, parādīt sevi kā individu un tikt par tādu atzītam.⁷⁴ Klātienēs mijiedarbība izrāda cieņu, netieši norādot, ka perona ir pietiekami svarīga resursu ieguldīšanai, atvēlot viņai dienu tiesā.⁷⁵

Tiesības uz taisnīgu tiesu neaptver emocionālos un psiholoģiskos aspektus, taču tiem ir būtiska nozīme tiesībaizsardzības iestāžu un to pieņemto lēmumu leģitīmitācijai sabiedrībā. Lai izveidotu digitālo tiesisko apziņu, ir jāsaprot, kā piekļuvi tiesai attālināti var padarīt personas gaidām atbilstošāku.⁷⁶ Turklāt, ievērojot kriminālprocesa kā uz cilvēku orientētas norises dabu,⁷⁷ tās turpmākai saglabāšanai uzmanība vēršama izpratnei par kriminālprocesa mērķiem un to, kā šie mērķi tiek īstenoti, izmantojot tehnoloģijas kā līdzekļus. Ja atzīstams, ka tam piemīt arī komunikatīvā un pedagoģiskā loma, vērtējams, vai esošā attālinātā iztiesāšanas kārtība ir piemērota starppersonu saziņai un nolēmumu, kas fundamentāli ietekmē personu dzīvi, pieņemšanai.⁷⁸

⁶⁸ McKay C. 2018.

⁶⁹ Ibid., pp. 246–247; Lederer F. I. 2017, p. 519.

⁷⁰ Peristeridou C., Vocht D. de. 2023, pp. 98–99.

⁷¹ McKay C. 2018, p. 106.

⁷² Peristeridou C., Vocht D. de. 2023, pp. 98–99.

⁷³ McKay C. 2018, p. 111.

⁷⁴ Ibid., pp. 103–104.

⁷⁵ Sourdin T., Meredith J., Li B. 2020, pp. 44–46.

⁷⁶ Creutzfeldt N., Kyprianides A., Bradford B., Jackson J. 2024, pp. 35–36.

⁷⁷ Jiang J. C., DiMatteo L. A., Thomas R. E. Disruptive Effects of Legal Tech. In: *The Cambridge Handbook of Lawyering in the Digital Age*. Ed. by L. DiMatteo, A. Janssen, P. Ortolani, F. de Elizalde, M. Cannarsa, M. Durovic. Cambridge: Cambridge University Press, 2021, pp. 33–34.

⁷⁸ Peristeridou C., Vocht D. de. 2023, pp. 105–106.

Kopsavilkums

1. Kriminālprocess ir uz cilvēku centrēta norise, kurā tehnoloģijām jābūt līdzeklim, nevis mērķim, kas potenciāli var sašaurināt iztiesāšanas morālos pamatus. Spēkā esošo tiesību normu ietvarā veicināma tehnoloģiju izmantošana veidā, kas vienlīdz vērsts uz visu kriminālprocesa pamatprincipu ievērošanu, nekritiski neprioritizējot efektivitāti un ekonomiju.
2. Spēkā esošais regulējums videokonferenču izmantošanai iztiesāšanā ir pieticīgs. Vērtējama nepieciešamība pilnveidot tiesību normu tvērumu, cita starpā nosakot, kad pieļaujams lietu iztiesāt, vienam, vairākiem vai visiem dalībniekiem piedaloties attālināti, kādi ir priekšnoteikumi attālinātai iztiesāšanai, kad noskaidrojams lietas dalībnieku viedoklis vai kad nepieciešama to piekrišana attālinātai lietas izskatīšanai un kādas datu drošības garantijas nepieciešamas un kvalitātes prasības izvirzāmas izmantotajiem tehniskajiem līdzekļiem.
3. Attālināta lietas izskatīšana pārveido neverbālo komunikāciju, kognitīvi sarežģī lietas dalībnieku saziņu un ievieš asimetriju sociālajā mijiedarbībā, tādējādi fundamentāli mainot veidu, kā tiek iztiesāta lieta. Vērtējams, vai esošā kārtība, kādā lietas iztiesājamas attālināti, ir piemērota dalībnieku savstarpējai saziņai un nolēmumu pieņemšanai un kā lietas dalībnieku pieredze un perspektīva integrējama plašākā koncepcijā par tiesībām uz taisnīgu tiesu.